

LUTOŚĆ (337) *sb f*

lutość (177), **litość** (160); lutość *BierRaj*, *March¹Wiet* (2), *BierEz* (9), *OpecŻyw* (24), *PatKaz II* (5), *HistJóz*, *Tar*, *FalZioł*, *GlabGad*, *MiechGlab* (2), *BierRozm* (2), *WróbŻółt* (2), *RejPs*, *SeklKaty* *HistAl* (2), *KromRozm J*, *KromRozm II*, *GroicPorz* (2), *KrowObr* (2), *SienLek*, *HistRzym* (7), *BiałKat* (2), *KuczKat*, *WujJud*, *SkarŻyw* (2), *WerGośc*, *KochPieś*, *ArtKanc* (6), *Calep* (2), *GrabowSet* (70), *OstrEpit*, *PowodrPr* (2), *KlonWor*, *SzarzRyt* (4); litość *RejŁas*, *RejJóz* (2), *RejKup* (4), *LubPs* (14), *RejWiz* (3), *BibRadz* (9), *GórnDworz* (3), *BielSat* (2), *BielSpr* (2), *BudBib* (3), *KochPs* (56), *KochFr*, *BielSjem* (2), *KochTarn*, *PudłFr*, *BielRozm*, *GórnTroas* (3), *SiebRozmyśl*, *KmitaSpit*, *CiekPotr* (2), *CzahTr* (3), *GosłCast*; lutość : litość *BielŻyw* (2 : 1), *Leop* (3 : 2), *BielKron* (2 : 5), *RejPos* (1 : 7), *CzechRozm* (3 : 1), *KochTr* (1 : 2), *LatHar* (2 : 20).

o jasne.

sg *N* lutość (32). ◇ *G* lutości (164). ◇ *D* lutości (6). ◇ *A* lutość (90). ◇ *I* lutością (11). ◇ *L* lutości (8). ◇ *V* lutości (1). ◇ *pl N* lutości (4). ◇ *G* lutości (10). ◇ *A* lutość (9). ◇ *L* lutościach (1). ◇ sg *G a. pl A* lutości (1).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XIX w.*

Miłosierdzie, współczucie, zrozumienie dla błędów, ułomności, nędzy, nieszczęścia itp., skłonność do przebaczenia; commiseratio Calep, Cn; cordolium, miseratio, misericordia, miseritudo, motus misericordiae Cn (337) : *BierRaj* 17; *March¹Wiet* Av; O wierny fynie boży/ ij czemu twá pokora tak niľko s łtapila? nácz twá lutołtz przyłľla? czego twoia milołtz dołľegnęła? *OpecŻyw* 23; Pozdrowiona bądź milołciwá krolowá milołierdziá/ dziewice nálaľkawłľá/ dla tve lutołci pomagáľs włľytkim *OpecŻyw* 183v, 134; *BielŻyw* 97; *RejPs* 139; Płakáľi teź y Perłowie/ nie tylko dla łmierci Dariułowej/ iako dla lutołci Alexandrowey [*pro pietate Alexandri*; dlyá myłoszerdzya alexandrowego *HistAl* 1510 245] *HistAl* G2v; *LubPs* bb2, dd5 [2 r.]; Da mieyłce włzelákiey litołci/ ábowiem káždy bedźie poźywał owocu łpraw łwoich *BibRadz Eccli* 16/14, *Ps* 51/3; *SienLek* 194; *HistRzym* 6; Ma abowiem to przykazánie [*czwarte*]/ ktoré lutość á poboźność w łobie zámyka/ obietnice y tuteczného y wieozného żywotá *BiałKat* 53v; *BielSpr* 48 *marg*; Litołci twoie mnogie Iehowo *BudBib Ps* 119/156, *Ps* 68/16, 77/8, *Is* 63/15, *Thren* 3/22; *KochPs* 20, 38, 42, 45, 52 (29); *KochTr* 19; *Calep* 223a; PAnie nád pány/ Oycze włzech lutołci/ Do łtołu Syná twego/ w tey niľkołci Idę *GrabowSet* O2v; Izaź/ lutołciá łlawiony Pánie/ ná wieki/ nie ma łię vsmierzyć [*gniew*]? *GrabowSet* V, A3, C3v, D3v, E2, F (40); *OstrEpit* A3v; Nieogárniona litołci/ Ciágni mię do twey miłosci. *LatHar* 64; á ktorým otuchę czyniłz o litołci twoiey/ [...] zwykłego miłosierdzia twego łkutki rácz miłosciwie pokázác. *LatHar* 450, 33, 72, 164, 230, 496; PRoľzę was tedy brácia przez miłosierdzie (*marg*) litołci. G. (–) Bo że/ ábyłcie wydawáľi ciáľá wáľze ofiárá żywiáć *WujNT Rom* 12/1; *CzahTr* G2; *SzarzRyt* Bv, B2v [2 r.].

litość ku komu (4): *Leop Hebr* 10/34; Którey nád źiemią niebo iełt wyłokołci/ Tákiey on ku łługom iełt łwoim litołci *KochPs* 153; *ArtKanc* Q10; *CzahTr* H3v.

litość przeciw komu (2): Litołć Bab przeciw ludowi Bożemu. *BibRadz Ex* 1 *arg*, *Ps* 106/46.

litość na kogo, na co (2): Tuby łie vczynć iáko łie gniewáię Meźni/ iż przedłię litość na płácz máię. *GórnTroas* 50. *Cf* »miewáć lutoáć«.

lutość nad kim, nad czym (84): *Leop* 3.Reg 3/26; *BielKron* 77v; Grzechy twe iąłmużną odkupuy/ á niepráwości twoie nád vbogimi lutością. *KuczKat* 420; Niechay/ pánie/ twą lutość nad łobą poznamy *KochPs* 46, 13, 60, 63, 113, 120 177, 208; *SkarŻyw* 142, 243; *KochTr* 19; *KochFr* 110; *GrabowSet* Ev; *LatHar* 337, 423; *CiekPotr* 23. Cf »mieć lutość«.

W połączeniach szeregowych (7): *OpecŻyw* 177; Toć yeft ono śwyęte myáfłto nowe zftępujące z nyebá [...]/ á oblubyenicá báránká onego [...]/ ktory poślubił ij łobye ná wyeki w łpráwyedliwołci/ w łądzye/ w miłofyerdzyu/ W lutołoyach/ y w wyerze *KromRozm II* tv; *RejPos* 246; *GrabowSet* T4v; *LatHar* 66, 487, 488.

W przeciwstawieniach: »gniew, srogość, strach ... lutość« (3): Niemafs czężkicy tey łrogołczyj By wnicy nienalazł litołczyj *RejKup* dd6; bądźcie álbo ftráchem wielkim nieprzyacielowi/ álbo lithość łáłkává okażcie/ poyśrodká tu nie trzebá *BielSpr* 46; *GrabowSet* T.

W charakterystycznych połączeniach: boska lutość (2), człowiecza, niebieska, nieogarniona, nieprzebrana (3), niewymowna, niezmierna (4), pańska (4), spolna, święta, wieczna, wielka (8), znaczna, zwykła (2); Bog lutości (5), czas, głos, matka, mnostwo (3), ociec (4), pan (5), pełny (pełen, napelnion) (9), potok, promień, rozliczność, studnica (3), umiękczenie, zdroj, zgraja, znak, źródło (2), żądza; prędky do lutości; dać miejsce lutości y nie należć (2), nie zasłużyć, pragnąć, zapomnieć; duć lutość, odjęc (2), odkładać, poznać ((u)znać) (4), sławić (wysławiać) (3), wyznawać, zatrzymać.

Fraza: »nie masz, nie było, nie lutości; lutość nie będzie« zmienny] (2 : 2 : 1; 1): *BierEz* L2; *RejJóz* F6, F8; Strach mie twey łprawiedliwołczyj Bo wten čas łnacž Nielitołczyj *RejKup* p3v; *BielKron* 135v; *KochFr* 110.

Zwroty: »mie(wa)ć, mający lutość« [w tymi nad kim, nad czym (65), na kogo (1)] = miserere *PolAnt*, *Vulg*; misereri *Calep* [szyk zmienny] (74 : 1): *BierEz* A3, E, 13, L4, M3, N2, S2v; *OpecŻyw* 22, 32v, 52, 52v, 103 (8); *PatKaz II* 54v [2 r.]; *HistJóz* B4v; *TarDuch* B3; Maią thež Gawroni łpolną prziiazń á lutołć/ tak iż gdy iednemu dzieci biorą/ wšzytczy łie złataią iakoby żałuiącz *FalZioł* IV 22d; *BielŻyw* 168; *GlabGad* D2v; *MiechGlab* 55; *BierRozm* 15; *WróbŻołt* T8, T8v; *SeklKat* S4; *HistAl* G2v; *KromRozm I* N4v; Nád vbogim nie bądźiefz miał lutołci ná łądzie. *GroicPorz* pp2v; *KrowObr* 22, 210; *RejWiz* I09v; *BibRadz Prov* 14/21, 4.*Esdr* 15/19; *BielKron* [84²]v; *GórnDworz* Q2v, Y3, Z2v; *HistRzym* 4, 6 [2 r.], 37v, 106v, 113; *RejPos* 182v, 183, 183v, 227 [2 r.], 246, 246v, 248v; *BialKat* 146; Ná wšyftki mężoboyce/ nie mieway lutości. *BielSat* N4v; *BudBib Bar* 6/37; *KochPs* 162, 168; *KochPieś* 50; *ArtKanc* Q10; *Calep* 665b; *GórnTroas* 50; *GrabowSet* N4 [2 r.]; *LatHar* 47, 95, 148, 480, 563; *KmitaSpit* C4; *PowodPr* 8, 11; *CiekPotr* 63; *CzahTr* H3v; *KlonWor* 49.

»okaz(ow)ać (a. pokazać, a. ukazać) lutość; lutość pokazana« = *compati* *Vulg*; *ostendere* *Ionganimitatem* *PolAnt* [szyk zmienny] (14; 1): Pánie wilku w mey bolełci/ Vkaży nieco lutołci. *BierEz* L2v; *OpecŻyw* 141; *LubPs* 13, bb2 marg; *Leop Iob* 30/25, *Hebr* 10/34; *BibRadz 1.Tim* 1/165 *BielKron* 77v; *BielSpr* 46; *KochPs* 63, 127; *GrabowSet* Ev; Bo w niey w dziełiąci wierłzách/ dziełięć rzeczy Pánná przenedołtoyniefza wyłlawia w Pánu Bogu: Wielmożność/ dołtátek/ Miłofierdzie oney łámej pokazáne/ Swiętobliwość/ Litość drugim pokazaná/ Moc/ Spráwiedliwość/ Szcžodroblivość/ w łłowie niepochyhność/ y miánowicie łáłkę y táiemnicę wcielenia Páńłkiego. *LatHar* 66, 423; *CiekPotr* 23.

»lutości, o lutość prosić« [szyk zmienny] (1 : 1): Lutości tey profzę/ co z wiekow łąnęła/ A dla náleznych złości/ z niebá lię ściągnęła. *GrabowSet* K3v, O2.

»użyć litości« (7): Vżiy nádemną litości/ Boże nieogárníóny *KochPs* 13, 41, 60, 120, 177, 208; *KochTr* 19.

»(w)zruszyć (a. poruszyć) lutość, lutości; lutością wzruszyć (a. poruszyć) się, wzruszony (a. poruszony); poruszyć się (a. [kogo] wzruszyć), poruszon k(u) lutości; lutość (po)ruszy (a. poruszyć może)« = *dare in misericordias PolAnt* [szyk zmienny] (3 : 2; 2 : 3; 2 : 1; 4): *PatKaz II* 34, 54v; Tedy rzekła oná niewiáftá ktorey fyn był żyw/ do Krolá: bo lie były zrużyły wnętrności iey lutością nád fynem íwoim [*commota sunt quippe viscera eius super filio suo*]: Proffę pánie/ dayćiefz iey to żywe dziećię/ á niezábiiayćie go. *Leop 3.Reg* 3/26; *BibRadz Ps* 106/46; *GórnTroas* 10; A wzrużywfyzy lutości Pomni/ że rátunek/ Bożey iest wláfności. *GrabowSet* C4v, B2, Gv, G3v, N4, Q2 (11); *LatHar* 337.

»lutości żebrać« [szyk zmienny] (2): w żáłości/ V ćiebie/ Boże moy żebrzę lutości. *GrabowSet* Sv, R4v.

Szeregi: »dobroć i lutość« [szyk 2 : 1] (3): *KochPs* 177, 179; Wyfluchay profzę/ me rzewliwe łkánie/ Według lutości nigdy nieprzebráney/ Y dobroći twey wiekom vkazáney. *GrabowSet* I3v. [Ponadto tu różnych członach zdania złożonego 3 r.].

»łaska(wość), (a, i) lutość« [szyk 4 : 1] (5): *March¹Wiet* Av; Abowiem tho była sentencya á łkazánie Páńłkie/ że miály łkámieć á z twárdzieć fercá ich/ yżby walczyli przeciwko ludu Ifráelłkiemu: á (od niego) byli poráżeni y ftłumieni: á żeby niezálflużyli żadney litości á łáłki [*non mererentur ullam elementiam ac perirent*] *Leop Ios* 11 /20; *SkarŻyw* 142; *GrabowSet* D3, T. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.; w połączeniach niewspólrzędnych i w różnych członach zdania złożonego 4 r.].

»miłosierdzie, (i) lutość; lutość z miłosierdziem« = *miser cordia et miseratio PolAnt* [szyk 5 : 4] (8; 1): *PatKaz II* 34; *BibRadz Ier* 16/5; bo odiałem pokoy moy od ludu tego/ mowi Iehowá/ miłofierdzie moię y litości moię. *BudBib Ier* 16/5, *Is* 63/7; *GrabowSet* C4, I; *LatHar* 27, 148, 337. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.; w połączeniach niewspólrzędnych i w różnych członach zdania złożonego 10 r.].

»miłość i lutość« (1): Ale miłofoi pelny ij lutołci Iezus mily wciéłfyl ie iako ocietz *OpecŻyw* 54. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.; w różnych członach zdania złożonego 3 r.].

»lutość, (i, a) prawda« [szyk 3 : 3] (6): Litość/ á prawdá/ pánłkié fą wláfności *KochPs* 35, 59, 133 [2 r.], 207; *GrabowSet* D2. [Ponadto w różnych członach zdania złożonego 1 r.].

»lutość i łaskawe serce« (1): wielką lutość iego nád vpadkiem ludzkim/ y niemściwe á łáłkawe ferce/ káždy poznáo może. *SkarŻyw* 243.

»lutość i sprawiedliwość« (1): Lutość y íprawiedliwość/ wfyztykie twoie íprawy *SzarzRyt* B3. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.; w różnych członach zdania złożonego 1 r.].

Wyrażenia przyimkowe: »bez(e), przez, oprócz, krom lutości« (33 : 2 : 2 : 1): Drudzy mu oczý zawiázali/ a tam bez lutołci bijátz mowili: Prorokuy nám kryfte *OpecŻyw* 114v, 126 [2 r.], 134v; *MiechGlab* 17; Szosy i ine popłatki, Wyciągając przez lutości, Drą ubostwo aż do kości. *BierRozm* 11; *RejKup* dd8; Ty wyrwyefz vbogyego w wfeý [!] wyełkyey miłości/ Od tych ktorzy go łupyá

oprocż wlfcy litości *LubPs* 13, C3, G2, Kv, N5v; *GroicPorz* hlv; *RejWiz* 104, I09v; *Leop* 3.*Mach* 4/5; *BielKron* 60v, 125v, 126v, 364v; *BielSat* M4; *CzechRozm* 238; *BielSjem* 24, 34; *KochTarn* 75; *PudłFr* 55; *ArtKanc* I16v, R17; *BielRozm* 11; *SiebRozmyśl* H3v; *GoslCast* 40; *CzahTr* L3.

~ W charakterystycznych połączeniach: *biczowanie bez (przez, oprócz, krom) lutości, bić (pobity)* (5), *borzye, brać, deptać, drzeć, łupić* (3), *męczyć, (po)mordować* (5), *morzyć, palić, psować, ranić, siec, targać (się)* (2), *trapić* (2), *udawić, wlec, wyciągać, wygładzać, zabijać, zarazić; bez (krom, oprócz) wszel(a)kiej (wszej) lutości* (11), *żadnej* (2).

Szeregi: »bez lutości i miłosierdzia« [szyk 2 : 1] (3): *Moyżefz* [...] przestępcy żadnemu [...] nigdy nie folgował/ ále bes lutości y miłosierdzia mordował. *CzechRozm* 95, 238y; *WerGość* 232.

»bez lutości, (a) srodze« [szyk 1 : 1] (2): *LubPs* Z; ktorego [*Joba*] ácz znácznie z dopufzczenia Bożego/ Szátan dotknął/ y frodze/ á bes lutości/ záráził: iednak on mąż święty/ nie komu innemu tego wfyftkiego/ przyczytał/ iedno BOgu fámemu *CzechRozm* 229v.

»srogi, beze lutości« (1): Ach miła śmierci! cóż ci po tej srogości, Żeś tak barzo sroga bezewszej lutości! *RejŁas* w. 4. ~

»z lutości« (31): Oto Iozeff ktory był fprawiedliwy ij boga fie bojący/ chciał tajemnie zbieżetz od Marie/ [...] a to tzo mu fie za krziwdę widziało/ mfcitz fie tego niechciał/ ale z lutofcij tajemnie opufcitz ią chciał. *OpecŻyw* I3v; S takowych flow matuchny milé/ z lutofcij dziecię nieplakalo *OpecŻyw* 22v, 70, 137v, 142v; *PatKaz II* 30; *BielŻyw* 31; *RejKup* o2v; *LubPs* X4v; *KochPs* 24, 28, 57, 119, 169, 182; *ArtKanc* F10, L20, Q9v; *GórnTroas* 27; *GrabowSet* T4, X, X2, X3v; *LatHar* 273, 362, 385, 584.

~ z lutości ku komu (1): Dziewka iedna gdy Piotra grzeiącego fie v ognia vwrzala/ z lutofcij kniemu rzekla: Y ty téż fnádz nieboże byles z Iezufem w ogrodzie. *OpecŻyw* 112v.

z lutości przeciwko komu (1): Vżiją dobrzy rádości/ Z twéy przeciwko mnie lutości. *KochPs* 207.

W przeciwstawieniu: »z gniewu ... z lutości« (2): *WujJud* 128v; Albo z gniewu (bo winna) álbo więc z lutości/ Dokonaycie prze bogá/ iéy biédnéy ftárości. *KochTr* 15.

W charakterystycznych połączeniach: *z dawnej lutości, niezmiernej, pańskiej* (2), *prawej, wielkiej* (3); *(u)czynić z lutości* (4), *dać ratunek (ratować)* (2), *nakryć, nie pamiętać, opuścić, podeprzeć, uweselić, wyzwolić, zapomnieć, zbawiony, zdarzyć*. ~

»z lutością« (4): On przepuści śirotce z wyelką ćirpliwofcyá/ Duffe nędznych vbogich wybáwi z lutofcyá *LubPs* Q4v, dd5; *BibRadz II* 29d marg; *GrabowSet* N3.

Synonimy: dobroć, łaska, łaskawość, miłosierdzie, miłość, serce, życzliwość.

Cf **NIELUTOŚĆ**